

bij de Saksen' van Balke.⁵⁴ Deels baseert de auteur zich op de bestaande literatuur, deels put hij uit zijn eigen ervaringen als predikant van de hervormde gemeente Den Ham in de jaren 1975-1986 en als visitator in een groot aantal gemeenten en gebieden in Overijssel. Net als de oudere literatuur spreekt Balke onbekommerd over de invloed van de volksaard. Volgens hem is er nog steeds een 'Germaans' naturalisme in het gebied aanwezig. Hij stelt dat de Saksische religiositeit gekenmerkt wordt door 'een heidens natuurlijk geloof in de Schepper' en niet door 'een geloof in de Here, de God van Israël, de Vader van Jezus Christus'.⁵⁵ De auteur zelf verwijst hier naar Barths onderscheiding tussen religie en geloof.⁵⁶ Ofwel in Overijssel het verschil tussen 'de eeuwige kringloop of het op weg zijn naar Gods koninkrijk; – algemeen voorzienigheids-geloof of het geloof in de God en Vader in Jezus Christus; – religieuze adat of bijbels gebod van God; – het onafwendbare noodlot of de verkiezende God en Vader in Jezus Christus; – dorpsgemeenschap of gemeenschap der heiligen'.⁵⁷ Het christelijk geloof in deze streken is volgens Balke weinig christocentrisch gevuld.

Cultureel-antropologe K. Verrips-Roukens⁵⁸ kon van dergelijke stereotypen daarentegen niets terugvinden in de regio. Het gedateerde idee van een eeuwenoude volksaard doet zij dan ook af als fictie, die mee door predikanten in stand weer gehouden. Dat is opmerkelijk, want als ervaringsdeskundigen kenden die de bevolking toch van nabij. Vanwaar dan toch het hardnekkig vasthouden aan clichés? In dit verband zij verwezen naar de kritiek van Anne van der Meiden op Balke⁵⁹ en diens 'typisch calvinistisch antithetisch denken'.⁶⁰

Vandaag de dag lijkt de belangstelling voor de thematiek van volksaard, regio en religie niettemin weer toe te nemen. Het belangrijkste voorbeeld van de hernieuwde interesse vormt 'de Veluwe-trilogie' van Henk Vreekamp: *Zwijgen bij volle maan*⁶¹, *De tovenaer en de dominee*⁶² en *Als Freya zich laat zien*⁶³. De auteur spreekt in deze boeken expliciet over een Germaanse onderstroom in de hedendaagse religiositeit.

In 2016 verscheen zijn boek *Het jaar van Vivaldi*⁶⁴. De grondtoon ervan is de spanning tussen de kalender van de seizoenen en die van de kerk. De auteur had wat dat betreft aansluiting kunnen zoeken bij *Stille omgang*⁶⁵ van Barnard, in ieder geval bij de eerste bijdrage daarin, 'Over meer dan één Nieuwjaarsdag. Een nieuw begin in de winter'. De auteur begint die zo: 'Vier jaar lang heb ik in Overijssel gewoond tussen de boeren en ik heb daar iets leren verstaan van het leven op het land zoals dat door de eeuwen heen is geweest. Meester Heuvels *Oud Achterhoeks Boerenleven*⁶⁶ beschouw ik nog altijd als een van mijn liefste boeken. Tot dat boerenleven behoorde ook, dat men meer lette op de seizoenen en

⁵⁴ Zie: W. Balke, 'Geloof en religie bij de Saksen'.

⁵⁵ Zie: W. Balke, *a.w.*, p. 25.

⁵⁶ Vgl. Karl Barth, *Kirchliche Dogmatik* 1, 2, § 17 / *Religie als ongelooft* (Amsterdam 2011) (vert. Eginhard Meijering).

⁵⁷ W. Balke, *a.w.*, p. 26.

⁵⁸ Zie: K. Verrips-Roukens, 'Mentaliteiten en machtsbalansen', in: *Symposion* dl. 3 (1981), p. 197-211.

⁵⁹ Zie: Anne van der Meiden, 'De Moderne Devoasje en de folkstaal', in: Hinne Wagenaar, Ype Schaaf en Anne van der Meiden, *In eigen teology? Afrikaanse vragen yn it Frysk en yn it Saksysk* (z.p. 1999), p. 114-125.

⁶⁰ Zie: Anne van der Meiden, *a.w.*, p. 123.

⁶¹ Henk Vreekamp, *Zwijgen bij volle maan. Veluwe-verkenning van Edda, Evangelie en Tora* (Zoetermeer 2003).

⁶² Henk Vreekamp, *De tovenaer en de dominee. Over de verschijning van God* (Zoetermeer 2010).

⁶³ Henk Vreekamp, *Als Freya zich laat zien. De code van het christendom* (Zoetermeer 2013).

⁶⁴ Henk Vreekamp, *Het jaar van Vivaldi. Hemel en aarde in onze seizoenen* (Utrecht 2016).

⁶⁵ Willem Barnard, *Stille omgang. Notities in het dage-*